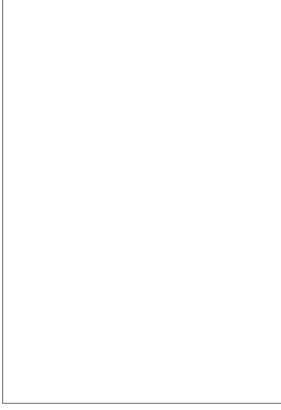

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 3 Sayı 2
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Feminist İktisat

Özlem Albayrak ve Emel Memiş

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 25 Aralık 2011

Bu makaleyi alıntılanmak için: Özlem Albayrak ve Emel Memiş "Feminist İktisat," *Fe Dergi* 3, sayı 2 (2011), 1-3.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/6_1.html

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Giriş: Feminist İktisat

Özlem Albayrak* ve Emel Memiş*

Feminist iktisat özgün bir yaklaşım olarak ortaya çıktığı günden beri eleştirel doğası ile iktisadın en dinamik yaklaşımlarından birini oluşturmuştur. Diğer sosyal bilim dallarıyla yoğun bir etkileşim içinde olması, bu dinamik ve sürekli gelişen yapısının temel taşlarından biridir. Özellikle yerleşik iktisatın/ekonomik ortodoksinin ısrarcı “tekçi”liğine karşılık bu disiplinlerarasılık tek başına, ürettiği iktisadi bilgiyi farklılaştırmaya yetmiştir. Feminist iktisat, iktisadi yaşamda kadının rolünü ve onun sorunlarını tahlil dışı bırakan, yok sayan diğer tüm iktisadi paradigmalara bir başkaldırıdır. Feminist iktisatçılar, toplumsal eşitliği hedefleyerek, toplumsal değişim ve dönüşüme bağlılıklarını açıkça ortaya koymuşlardır.

İktisadi yaşamın cinsiyetçi yapısına dair gözlemlerden yola çıkan feminist iktisat paradigması ilk ortaya çıkışından beri, gündemine sürekli yeni konular ekleyerek, ağırlıklı olarak batı yazınında, hızla genişlemiştir. Türkiye’de ise son yıllarda feminist iktisat yaklaşımıyla yapılan çalışmalar sayıca artmış olsa da feminist iktisatı genel olarak anlamaya ve tanıtmaya yönelik bütüncül çabaların eksik olduğu ortadadır. Bu açığın bir nebze olsun giderilmesine katkıda bulunabilmek için ve **Feminist Eleştiri**’nin karşı konulamayacak teklifi ile elinizdeki “Feminist İktisat Özel Sayısı” ortaya çıktı.

Sayıda yer alan yazılar, feminist iktisat yazınının tüm araştırma konularını, tartışmalarını kapsama iddiasını taşımasa da yazının temel alanlarına ilişkin tartışmaları bir araya getirmekte. Bu bağlamda, ilk yazı, feminist düşüncenin iktisata katkılarını özetlemeyi amaçlıyor. Hande Toğrul ve Emel Memiş “*Feminist Economics and Its Continued Leap*” yazılarında feminist iktisatın dert edindiği meseleleri teorik ve ampirik çalışmalara değinerek ortaya koyuyor. Yazıda, feminist iktisatın yerleşik iktisat anlayışını temelden sorguladığı belirtilerek iktisatı nasıl yeniden tanımladığı anlatılıyor. Feminist iktisatçıların iktisat disiplinini dönüştürme yolunda bugüne dek pek çok başarı elde ettiği fakat halen bu sürecin sonlanmadığı, dönüşümün önünde yer alan mevcut engellerin aşılmasında iktisat eğitiminde de köklü bir değişimi gerektirdiği savunuluyor.

Feminist iktisat paradigmasının ilk çıkışı, daha doğrusu, ilk kez feminist iktisat olarak adlandırılması 1960’lardaki siyasi hareketlerin etkisiyle, emek piyasalarında ayrımcılığın iktisat yazınında en çok tartışılan konu haline aldığı döneme denk gelmektedir. Bu yıllarda kadın hareketinin güçlenmesiyle, ayrımcılığın iktisadi analizi, cinsiyet ayrımcılığını da inceleme kapsamına almaya başlar ve izleyen çalışmalar ayrımcılığın iktisadi kalkınmışlık düzeyi ile yakın ilişkisini irdeler. Bugün halen özellikle emek piyasalarındaki cinsiyet temelli eşitsizlikler feminist gündemin en önemli araştırma konularından biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, Gülay Toksöz “*Women’s Employment in Turkey in the Light of Different Trajectories in Development-Different Patterns in Women’s Employment*” başlıklı makalesinde az gelişmiş ülkelere yoğunlaşarak, bu ülkelerin kalkınma stratejileri ve küreselleşmeyle rekabet amaçları çerçevesinde kadının işgücüne katılımının bu stratejilere göre nasıl değiştiğini tartışıyor. Kadınların toplum ve aile içerisindeki konumlarının geliştirilmesi anlamında yol kat edilmesine rağmen, gelişmiş ülkelerden farklı olarak, gelişmekte olan ülkelerde kadınların toplumsal hayata katılımlarının önemli bir önşartını oluşturan işgücüne katılımın dalgalı bir seyir izlediği görülüyor. Her ne kadar son otuz yıllık süreçte kadın işgücüne talep artmış olsa da Türkiye gibi bazı gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranının düşük kalmış olmasının iktisadi nedenleri araştırılmayı gerektiriyor. Toksöz, az gelişmiş ülkelerdeki bu dalgalı seyrin ülkelerin takip ettikleri kalkınma stratejileri ve ülkelerin küresel ekonomik işbölümündeki rollerine göre değiştiğini gösteriyor. Yazar, Türkiye örneğine yoğunlaşarak, ihracat yönelimli sanayileşme modeline 1980’lerde geçmiş olmasına rağmen genelde imalat sanayi istihdamının, özeldense bu istihdam içinde kadınların payının artışının neden sınırlı kaldığını sorguluyor.

Ekonomide dünya genelinde büyük istikrarsızlıkların yaşandığı 1970’li yılları izleyen yıllarda yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal dönüşüm, küreselleşmenin artan ivmesiyle birlikte ülkelerin dış ticaret politikalarındaki değişimler, emek piyasalarını ve özellikle kadın istihdamını önemli ölçüde etkilemiştir. Özge Özay “*Implications of Trade Policy Changes on Gender Inequalities*” başlıklı yazısında, teorik olarak ticaret politikasının emek piyasasındaki etkilerini toplumsal cinsiyet ve işgücü niteliğine göre ayrıştırılmış bir biçimde

*Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü.

*Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü.

inceliyor. Özay, yerleşik iktisatın dış ticaret kuramının son çeyrek yüzyıllık dönemdeki değişmelere ilişkin öngörülerini feminist ticaret kuramının ışığında değerlendirerek, dünya ekonomik sistemindeki dönüşümlerin toplumsal cinsiyet açısından ve gelişmekte olan ülke perspektifinden sonuçlarını ele alıyor. Özay, dış ticaret politikalarının toplumsal cinsiyete dayalı ücret farklılıkları ve/veya kadın istihdam yoğunluğu açısından etkilerini inceleyen ampirik çalışmalara bakıldığında, ülkelerin seçtiği küresel rekabetle baş edebilme stratejilerinin ekonomik sınıflar ve toplumsal cinsiyet arasındaki etkileşimleri de belirlediğini gösteriyor.

1980'ler Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve diğer uluslararası kurumlar tarafından düzenlenen ve birçok gelişmekte olan ülke ekonomisinde uygulamaya koyulan yapısal uyum plan ve programlarının cinsiyete dayalı eşitsiz etkileri ekonomilerin cinsiyetçi yapılarını daha da keskinleştirdiği yıllardır. Bu dönem aynı zamanda iktisatta feminist eleştirinin artık kuramsal olarak olgunlaştığı yıllara denk düşer. Bu iki etki feminist araştırmacıları makro iktisadi kuram, kavram, modellemeler, makro politikaların elden geçirmesini ve yeniden oluşturmasını sağlamıştır. 1980'lerin ikinci yarısında temelleri atılan toplumsal cinsiyet ve makro iktisat disiplini, 1990'larda hızla büyüyen bir alan haline gelir. Elissa Braunstein'in yazısı bu alanda oldukça önemli bir konuma sahip olan iktisadi büyüme ile toplumsal cinsiyet eşitliği ilişkisini inceliyor. "*Gender Equality and Economic Growth*" başlıklı makalede yazar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin büyüme üzerinde olumsuz etkiler yarattığını öne süren yazını eleştirel perspektifle inceliyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği-büyüme arasındaki olumsuz ilişkinin iktisadi gerekçesi basitçe şöyle kurulmaktadır: eşitsizlik kadınların ekonomik hayata katılımını (hem çalışan hem girişimci olarak) ve katılma biçimini (niteliksel anlamda: eğitimden dışlanan kadınlar daha az verimli olacaktır) olumsuz etkilemekte, bu da ülkelerin tüm kaynaklarını etkin kullanamamaları nedeniyle potansiyel büyümenin altında bir büyümeye razı olmalarına neden olmaktadır. Bir diğer önemli nokta, kadına karşı ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğurganlığı artırma eğiliminde olmasıdır. Doğurganlık artışı, sonraki dönemde beşeri sermayenin oluşturulması için yapılan yatırımları düşürmekte, bu da hane üretkenliğinin ve dolayısıyla kişi başına düşen gelir düzeyinin büyüme oranının düşük kalmasına neden olmaktadır. Yazar, iktisadi mantığı bu şekilde özetlenebilecek büyüme-toplumsal cinsiyet eşitsizliği ilişkisini incelerken, hem teorik hem de ampirik olarak bu alanda yapılmış çalışmaları ele alıyor.

İktisadi politika değişimlerine benzer biçimde iktisadi dengesizliklerin de ekonomilerin var olan cinsiyetçi yapılarını derinleştiren sonuçları olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, yaşanan iktisadi krizlerin toplumsal cinsiyet gözetilmeksizin gerçekleştirilen tahlilleri hep eksik kalmış, krizlerin görünmeyen maliyetlerinin gizli kalmasına neden olmuştur. Büyük Bunalım sonrası yaşanan en geniş çaplı dönüşen son küresel krizin de benzer etkileri olduğu açıktır. Kriz sonrası ekonomileri onarma adına tüm dünyada daha önce tamamen bir kenara bırakılmış olan iktisadi politikalar, sosyal koruma politikaları başlığı altında sıkça tartışılır hale gelmiştir. Sosyal koruma kavramı, yoksulluk sınırında yaşayan ya da ekonomide meydana gelen şoklara karşı korumasız, yoksul kalma riski yüksek olan kesimlerin (geçici işçiler, çocuk ve yaşlılar –bağımlılar- ve kadınlar gibi) hayat standartlarını belli bir seviyenin üzerine çıkarmak için düşünülmüş programlar olarak tanımlanabilir. Rania Antonopoulos ve Kijong Kim'in "*Social Protection: Opportunities for Promoting a Gender Equality Agenda*" başlıklı makaleleri, sosyal koruma programlarının toplumsal cinsiyet eşitliği amacıyla nasıl kullanılabileceğini tartışıyor. Antonopoulos ve Kim, kadınların sosyal koruma amaçlı kamu transferlerinin pasif alıcısı olmak yerine üreten olarak aktif katılımın hem toplum hem de aile düzeyinde toplumsal cinsiyet dinamiklerinin dönüşümü içinde kullanılabilmesini gösteriyor. Yazarlar, yaşam döngüsü analizi çerçevesini kullanarak toplumsal cinsiyet temelli risk ve kırılganlıkları tespit ediyor ve daha sonra mevcut sosyal koruma politikalarını bu çerçevede değerlendiriyor. Çocuk ve yaşlı bakımı gibi kadının işgücüne katılımını engelleyebilen olguların, sosyal koruma politikalarıyla göz önüne alınarak, bu politikalar sayesinde kadınların bu alandaki yüklerini dengeleyen bir amaçla nasıl kullanılabilmesini tartışıyorlar.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe ve bütçeleme (TCDB), toplumsal cinsiyet ve makro iktisat alanında oldukça önemli bir alt alandır. Bu alan özellikle iktisadi dengesizliklerin giderilmesinde ülkelere reçete olarak sıkça sunulan kemer sıkma politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini örseleyen etkileri olduğunun ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Sayıda yer alan Mustafa Şahin'in "*Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yazınına Kuşbakışı*" başlıklı yazısı maliye politikalarının cinsiyetçi etkilerini inceleyerek, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler yapılması ve bu alanda duyarlılığın geliştirilmesini amaç edinen TCDB yaklaşımını tanıtıyor. TCDB, Türkiye'de bakir bir alan olarak sadece kamu gelirler ve harcama politikalarının sonuçlarının incelenmesi açısından değil, aynı zamanda bütçenin hazırlanma aşamasında kadınlar aleyhine sonuçlar doğurabilecek politikaların önüne geçilmesinin ve politika yapıcılarının bu anlamda duyarlılıklarının geliştirilmesinde önemli bir

alan. Şahin, TCDB yaklaşımının toplumsal cinsiyete duyarlılığın geliştirilmesindeki katkılarını, hem TCDB perspektifi ile yapılan ampirik çalışmaların sonuçları ile, hem de TCDB inisiyatiflerinin yer aldığı ülke örnekleri ile ortaya koyuyor.

Son olarak, bu sayı, dergi editörü Doç. Dr. Elif Ekin Akşit ve diğer çalışma arkadaşlarının yoğun emeği ve desteği olmasaydı gerçekleşemezdi. Onlara teşekkürü bir borç biliriz. Sayıya yazılarıyla ve değerlendirmeleriyle katkıda bulunan tüm meslektaşlarımıza böyle bir derlemeyi mümkün kıldıkları için ayrıca teşekkürlerimizi sunarız.

